

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

Desember 2011

HVOR ER DET BLITT AV DEN AMERIKANSKE DRØMMEN?

I Amerika har andelen av samlet inntekt som går til den ene prosenten på toppen, gått fra åtte prosent i 1960 til over tyve prosent i dag. Den amerikanske drømmen er blitt redusert til helseforsikring og fast jobb. Et mer egalitært Amerika vil oppleves som et mer rettferdig Amerika. Det vil trolig også være et mer produktivt og dynamisk Amerika.

Admiral Mike Mullen, utgående øverstkommanderende for militæret etter presidenten selv, beskrev høsten 2011 den amerikanske statsgjelden som den største trusselen for USAs nasjonale sikkerhet. Hvorfor det? Fordi et land som ikke har orden på sine statlige finanser, vanskelig kan bevilge midler nok til egen sikkerhet.

Den amerikanske drømmen . . .

I de første tre tiårene etter den andre verdenskrigens slutt, ble den økonomiske fremgangen i Amerika temmelig jevnt fordelt over hele lønnskalaen. Ved egen innsats og hardt arbeid kunne man bedre egne levekår. Ved å gi barna muligheter til høyere utdanning, ville de kunne nå enda lenger. Den amerikanske drømmen, preget av fremtidstro og optimisme, og av troen på seg selv og sitt land, var et stort aktivum for det amerikanske samfunnet.

Midt på 1970-tallet starter en økonomisk og politisk utvikling som undergraver denne drømmen. I 2010 var verdiskapningen per innbygger i USA 87 prosent høyere enn i 1974. Men hva tror du hendte med gjennomsnittslønnen i denne perioden? Målt i 1982-1984 dollar sank den gjennomsnittlige timelønnen med tre cent, fra 8,93 dollar i 1974 til 8,90 dollar i 2010.

Sjansene for at barn i fattige familier gjør det bedre enn sine foreldre rent økonomisk, er lavere i Amerika enn i mange andre land. Dessuten er denne mobiliteten i inntekt over generasjoner synkende. En årsak er at andelen ungdommer fra familier med liten inntekt som tar i universitetsutdannelse, er på vei ned. Det koster for mye.

. . . gjelder ikke lenger for alle

Hvem dro av sted med alle penga? De rikeste. Mens Amerika i lang tid hadde for vane å betale sine toppsjefer i store foretak om lag 40 ganger det en vanlig arbeidstaker mottok, hadde sjefslønnen tidlig på 1990-tallet steget til to hundre ganger'n. Det hele toppet seg på over fem hundre ganger'n i år 2000, da bonuser og aksjeopsjoner gav toppledelsen i store foretak rekordhøye inntekter. For europeiske land er 25 ganger'n ikke uvanlig. I Norge vil jeg tro at 15 ganger'n er mer utbredt. Et solidarisk samfunn tåler ikke all verdens ulikheter.

Når topplederen nyter godt av bonuser og aksjeopsjoner som i sin tur er basert på kursutvikling på aksjen, kan det gi feil incentiver til ledelsen av store foretak. Det hevdet Financial Accounting Standards Board, organet som skal sikre god regnskapsføring. Men Kongressen, etter solid lobbyvirksomhet – gjetted fra hvem? – satte en stopper for FASB sine forslag her. Resultatet var at topplederne, sittende i hverandres styre og råd, hjalp seg selv og hverandre til fete lønns- og inntektspakker.

I de siste tyve årene har realinntektene for de tyve prosent rikeste husholdningene i USA vokst med tyve prosent, mens realinntektene for den halvparten av husholdningene som er nederst på stigen, har stått stille. En annen observasjon i samme gate er denne; andelen av samlet inntekt som går til den ene prosenten på toppen, har gått fra åtte prosent i 1960 til over tyve prosent i dag. Folk med ingen utdannelse utover high-school (tolv års skolegang) har i lavere reallønn i dag enn for 40 år siden.

Tiltakende globalisering og teknologisk fremgang gjør at talent og utdannelse belønnes mer enn før. Markedskreftene forklarer de økende forskjellene. Det er den tradisjonelle forklaringen. Men holder den? Hvorfor er inntektsfordelingen i USA skjevare enn i noe annet moderne, demokratisk samfunn? Og mer lik inntektsfordelingen i land som Ghana og Turkmenistan.

Konservative tankesmier har gjort en for god jobb

Forklaringen ligger i en bevisst politikk, med en uhellig allianse mellom pengefolk og politikere, mener mange. Konservative tankesmier har fått god økonomisk støtte fra forretningslivet. Disse tankesmiene har på effektivt vis argumentert for deregulering av finansmarkedene, lavere skatt på inntekter fra kapital, bort med progressiv beskatning, og mindre makt til arbeidstakerne.

En av president Ronald Reagans største fortjenester – i tillegg til at han klarte å få amerikanerne til å tro på seg selv etter det forsmadelige nederlaget i Vietnamkrigen, var skatteomlegningen han fikk gjennom i Kongressen i 1986. Skattegrunnlaget ble utvidet, og satsene satt ned. Men med tiden fant en uthuling sted. En mengde ulike typer inntekt er etter hvert blitt unndratt beskatning. Ulike særinteresser står bak. Dagens skatteregler i USA fyller 10.000 sider, tilgjengelig bare for de flinkeste skattefolkene.

Warren Buffett er en utradisjonell riking. Ikke bare gir han bort mesteparten av pengene sine – det er forresten ikke så uvanlig for rike amerikanere å gjøre – han går også inn for skatteskjerpelse. For seg selv. At han skal ha en lavere skatteprosent enn sin sekretær, fordi kapitalinntekter beskattes så lavt, finner 81 år gamle Buffett urettferdig og meningsløst. ”My friends and I have been coddled long enough by a billionaire-friendly Congress”, synes han.

Amerikanere flest har en annen holdning til skatt. De føler at de får lite igjen av det offentlige. Dårlige skoler, et veisystem i klart forfall, offentlig drevne t-baner og jernbaner som ikke er pålitelige, og elektrisitetsforsyning som stadig har black-out. Hva er da vitsen med å betale skatt? Og enda verre, hva er da vitsen med å betale mer i skatt?

BOKS: SKATT OG FØLELSER

Dyktige økonomer og ansvarlige politikere vet at fast eiendom generelt og boliger spesielt er altfor lavt beskattet i Norge. På toppen kan 28 prosent av renteutgiftene trekkes av på skatten, for den som har lånt penger til egen bolig, og det er langt på vei de fleste.

Høyere boligskatt ville føre til lavere boligpriser. Det blir lettere for de unge å sette bo i egen bolig. Med høyere skatteprosent for store boliger, dvs. en progressiv beskatning, vil fordelingsmessige hensyn også bli godt ivaretatt.

Med høyere skatt på fast eiendom kan man sette ned skatten på lønn. Folk stimuleres til å arbeide mer.

Videre er fast eiendom det perfekte skatteobjekt for å unngå skatteunndragelse. Huset står der. Det lar seg ikke skjule for beskatning.

Men ingen politiker i Norges land tør å ta skikkelig tak i problemet og foreslå en boligbeskatning på linje med den i andre land, for eksempel i USA. Hvorfor ikke? Fordi vi har vendt oss til lav skatt på egen bolig. Følelser settes i sving med en gang temaet økt boligbeskatning bringes på banen.

Bare prøv neste gang du er i selskap. Gå hardt ut med påstanden om at boligbeskatningen i Norge av grunnene nevnt over bør økes kraftig. Min prognose er at du i ni av ti tilfeller vil lykkes overmåte godt med å skape en trykktet – og kanskje amper – stemning. Så kanskje du likevel skulle la temaet ligge.

Obamas utfordring

Om alle fradragene i skattbar inntekt ble tatt bort, ville det bringe inn ett tusen milliarder dollar mer i den amerikanske statskassen. Jobben som president og som finansminister ville med et slag bli adskillig enklere. Og admiral Mike Mullen trengte i mindre grad å engste seg for USAs sikkerhet.

Samtidig samfunnet ville blitt oppfattet som mer rettferdig av den jevne amerikaner. Den uhellige alliansen mellom pengefolk og politikere har skapt en polarisering i amerikansk

politikk, tæret på tilliten mellom mennesker og ført til en økende skepsis til og motvilje mot det etablerte maktapparatet. Den amerikanske drømmen er blitt redusert til helseforsikring og fast jobb.

Å gjenopplive den amerikanske drømmen er kanskje president Barack Obamas viktigste oppgave. Et mer egalitært Amerika vil oppleves som et mer rettferdig Amerika. Det vil trolig også være et mer produktivt og dynamisk Amerika.

25. november 2011

Tidligere Månedsbrev finnes på min hjemmeside

<http://home.bi.no/fag87025/>